

OSMANLI'YI KURAN LİDER OSMAN GÂZİ

Osman ÇETİN

Prof. Dr., BUÜ İlahiyat Fakültesi Emekli Öğr. Üyesi

Osmanlı Kayı boyunun bu topraklara ne zaman geldiği konusunda kaynaklarda farklı rivayetler yer almaktadır. Tarihî geleneğe göre hükümdar çıkaran beş Oğuz boyundan biri olan Kayılardan olan Ertuğrul Gâzi'nin ataları, Anadolu'nun fethi sırasında Sultan Tuğrul Bey ve Alparslan'ın komutanlarının emri altında önce Ahlat bölgesine gelerek fetih hareketlerine katıldılar. Daha sonra Ahlat emirlerine bağlanıp onlarla birlikte Gürcülere ve Trabzon Rum İmparatorluğu'na karşı savaştılar. Ahlat'ın, XIII. yüzyıl başlarında Eyyübîlerin eline geçmesi ve ardından Moğolların Ahlat bölgesini istilâsı üzerine Mardin'e gelerek kendileri gibi Kayı boyundan olan Artukoğullarına bağlandılar.

Osmanlı Kayı boyunun, 1220 sonrası Cengiz'in Horasan'a gelmesi ve bölge halkının kalabalık gruplar hâlinde batıya çekilmesi sırasında diğer Oğuz boylarıyla Anadolu'ya göç ettikleri de bir görüş olarak ileri sürülmektedir. Bu durumda Kayıların, Celâleddin Harezşah'ın askerleriyle birlikte Ermenistan'a geldikleri, burada da güvende olmadıklarını anlayınca oradan ayrılıp Doğu Anadolu'ya ve Ahlat taraflarına göçtükleri düşünülebilir. Moğol işgali ve sonrasında Türkistan ve Horasan bölgesinde yaşananlar dikkate alınırsa göçün bu işgal yıllarında yaşanmış olabileceğini düşünmek de mümkündür.

Ertuğrul Bey

Osman Gâzi'nin dedesi ve babası hakkındaki bilgiler ilk Osmanlı kroniklerinde yer alır. XV. yüzyıl ve sonrasında yazılan bu kroniklerde Osman Gâzi'nin babasının Oğuzların Kayı boyundan Ertuğrul Gâzi olduğu belirtilmektedir. Ancak dedesinin adı bazı kaynaklarda Süleyman Şah, bir kısmında da Gündüz Alp olarak verilmiştir.

Âşıkpaşazâde, Neşrî ve Oruç Bey gibi tarihçiler Süleyman Şah'ı Osman Gâzi'nin dedesi olarak kaydetmişlerdir. Ancak ilk Osmanlı tarihçilerinden Ahmedî, Enverî ve Karamanî Mehmed Paşa Osman Gâzi'nin dedesinin Gündüz Alp olduğunu yazarlar. Ele geçirilen Osman Bey'e ait bir sikkede “*Osman b. Ertuğrul b. Gündüz Alp / Gündüz Alp oğlu Ertuğrul oğlu Osman*” yazısının bulunması bu ikinci tercihi kesinleştirmiş gibidir. Sikkede “TYI” şeklindeki Kayı damgasının da yer alması Osmanlıların Kayılardan olduklarını açıkça göstermektedir. Geleneksel anlatımlarda Gündüz Alp'in yerini Süleyman Şah'ın alması Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan ve 1086 yılında Halep yakınlarında, Tutuş'la yaptığı savaşta vefat eden Süleyman Şah'la karıştırılmış olmasından kaynaklanmış olabilir.

Yine aynı rivayetlere göre Gündüz Alp'in eşi, yani Ertuğrul Bey'in annesi Hayme Ana'dır. Hayme Ana'nın mezarı Domaniç'in Çarşamba köyünde olup II. Abdülhamid'in emriyle 1892'de üzerine türbe yapılmıştır.

Gündüz Alp'in dört oğlu olmuştı: Sungur Tekin, Gündoğdu, Ertuğrul ve Dündar. Babalarının ölümünden sonra Anadolu'da kalıp kalmama konusunda kardeşler arasında bir ihtilaf yaşanmış ve Sungur Tekin ile Gündoğdu, Horasan'a veya Ahlat'a geri dönmüş,

diğer iki kardeş Anadolu'da kalmıştı. Bu sırada Ertuğrul Bey, Kayıların başına geçti ve kardeşi Dünder'la birlikte Erzurum'dan hareketle aşiretini Sivas yakınlarına kadar getirdi. Rivayete göre aşiret 400 çadır halkından, yani kadınlı-erkekli en çok 4.000 kişiden oluşuyordu.

Tarihî rivayetler burada Ertuğrul ve aşiretinin bir savaşa katıldıklarını anlatır. Savaşın taraflarından biri Selçuklu Sultanı I. Alâaddin Keykubad'dır. Ertuğrul ve adamlarının savaşta Keykubad'ın safında yer alması; Sultan'ın ona hil'at giydirmesi, yakınlarına ve adamlarına ihsanda bulunması, Kayıları Ankara civarındaki Karacadağ ve çevresine yerleştirmesi (1230) ve sonunda kendilerine Söğüt'ü kışlak, Domaniç'i de yaylak olarak vermesiyle sonuçlanmıştır.

Alâaddin Keykubad, 1231 yılında, Eskişehir (Sultanöyüğü/Sultanözü) 'e gelmiş ve Ertuğrul Bey'in aşiret kuvvetleriyle birlikte Karacahisar'ı kuşatmıştı. Moğolların Anadolu'ya girdikleri haberini alan Sultan Karacahisar kuşatmasını Ertuğrul'a bırakarak ordusuyla Sivas'a hareket edince Ertuğrul kuşatmayı sürdürdü ve 1232'de Karacahisar'ı ele geçirdi.

Ertuğrul'un, I. Alâaddin Keykubad'ı sultan ve koruyucusu olarak tanıması Ankara - Eskişehir uc bölgesi beyi olarak bölgenin sorumluluğunu üstlenmesine ve Bizans sınırındaki Söğüt'ü yurtluk, Domaniç'i yaylak edinmesine imkân verdi. Bu gelişmelerden sonra Kayılar Söğüt ve çevresindeki köylere yerleşmeye başladılar.

Kayılar, Söğüt'ten Domaniç'e gitmek için Bilecik Tekfuru'nun topraklarından geçmek zorundaydılar. Bu da yerine göre Rumlarla iyi geçinmeyi gerekli kılıyordu. Zaten başlangıçtan beri uc beylerinin fetih politikasına iki prensip yön vermişti: *Gaza ve istimâlet*. Ertuğrul Gâzi bütün bunları düşünerek Söğüt'e yerleştikten sonra Bizans sınırlarında bulunan diğer uc beyleriyle birlikte mücadeleyi sürdürdüğü gibi komşu Rum beyleriyle (tekfurlar) dostluk kurmaya da çalıştı. Özellikle Bilecik ve Lefke/Osmaneli tekfurları Ertuğrul Bey ile gayet iyi geçiniyorlardı.

Ertuğrul Bey, yarım yüzyıldan fazla bir süre boyunun başında kaldıktan sonra, kahramanlıklarla dolu hayatına Söğüt'te veda etti. Ölüm tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte pek çok tarihçi 1281 yılında vefat ettiğini kabul eder. Türbesi de Söğüt'tedir.

Osman Gâzi

Ertuğrul Gâzi'nin üç oğlu olmuştu; Osman, Gündüz ve Saru Yatı/Savcı Bey. Osman kardeşlerin en küçüğüydü. Nasıl Ertuğrul Bey'in doğum tarihi kesin olarak bilinmiyorsa çocuklarının doğum tarihleri de kesin olarak bilinmemektedir. Ancak Osmanlı tarihçilerinin verdikleri bilgilerden yola çıkarak bazı tahminlerde bulunmak mümkün olmaktadır. Tarihçilerin çoğuna göre Osman Bey hicrî 656/ milâdî 1258'de Söğüt'te doğdu. Osman Bey'in lâkabı "*Fahreddin*" idi. Bazı kaynaklarda ondan, "*Kara Osman Bey*" veya "*Osman Şah Bey*" şeklinde de söz edilir.

Ertuğrul Bey vefat edince Osman Bey Kayı aşiretinin başına geçti. Amcası Dünder Bey, yapılan toplantıda kendi aşireti halkının yeğenini tercih ettiğini anlayınca beylik iddiasından vazgeçmiş ve yeğeninin aşiret beyliğini kabul etmişti. Kayıların Osman Bey'i tercih etmelerinin sebebi onu, amcasına göre daha isabeti kararlar verebilen, kabiliyetli, cesur ve atak bir lider olarak görmeleriydi. Şeyh Edebalı'nın kızı ile evlenmiş olması ise ona ayrı bir avantaj sağlıyordu, çünkü alplerle beraber ahiler de Osman'ı desteklemeye başlamışlardı.

İlk savaşları

Osman Bey, Kayıların başına geçtikten sonra babasının yolunu izledi. Çevresindeki Türk beyleri ve Rum tekfurlarıyla iyi geçinmeye çalıştı. Her fırsatta Selçuklu sultanlarına bağlılığını bildirerek onlarla olan ilişkilerini sıcak tutmaya gayret etti. Bu politikasının yararını da gördü. Ne var ki Osman Bey yönetimindeki Kayıların gittikçe güçlenmeleri Rum tekfurlarının huzurunu kaçırmıştı. Bu durum ister istemez çatışmalara sebep oldu. İlk çatışma İnegöl tekfurunun *Ermenibeli*'nde Kayıları pusuya düşürmesiyle yaşandı ve bu çatışmada Osman Gâzi'nin kardeşi Saru Yatı'nın oğlu Bay Hoca şehit oldu. Osmanlı rivayetine göre Ermenibeli çatışmasından sonra Osman Bey, Şeyh Edebalı eliyle gaza kılıcını kuşandı ve bölge tekfurlarına karşı mücadele başlattı. Önce İnegöl yakınlarındaki *Kulacahisar*'ı ele geçirdi (1285). Ardından Karacahisar ve İnegöl tekfurlarına karşı savaşarak *İkizce* yakınlarında onları yendi (1286). Ancak kardeşi *Saru Yatı* burada şehit oldu.

Karacahisar'ın fethi

Osman Gâzi, 1285 - 1291 döneminde Anadolu'da Moğollara karşı başlatılan isyanları fırsat bilerek *Karacahisar*'ı kuşattı ve şehri ele geçirdi (1288). Fetihden sonra yeğeni Akdemir'i hediyelerle birlikte Konya'ya, Selçuklu sultanına gönderdi ve fethi müjdeledi. Rivayete göre bu güzel haberi alan sultan çok sevindi. Akdemir'e ihsanlarda bulundu. Osman Gâzi'ye sancak, çadır, atlar ve silâhlar gönderdi. Akdemir, sancağı getirdiği vakit ikinci zamanıydı. Nöbet vuruldu, Osman Gâzi nöbet vurulurken ayağa kalktı ve bu Osmanlılarda bir gelenek hâline geldi. Osman Gâzi, artık batı ucunda bir sancak beyi idi.

Karacahisar'ın fethi Osmanlılar bakımından çok önemliydi. Çünkü Anadolu'dan İznik ve İstanbul'a giden ana yolların kesiştiği bir noktada, stratejik konumu son derece önemli bir yerde bulunuyordu. Osman Bey, Karacahisar fethiyle bütün bölgeye hâkim olmuştu. Bu fetih, onun Eskişehir üzerindeki egemenliğini artırdı. Rivayete göre Osman Bey, Karacahisar'da kendi adına hutbe de okutmuştu.

Sakarya havzasında yeni fetihler

Osmanlı kaynaklarına göre Osman Gâzi sancak beyi olunca Sakarya nehrinin doğusunda kalan bölgeyi ele geçirmeye karar verdi. Bu düşüncesini önce silah arkadaşı Köse Mihal'e açtı. Birlikte *Mudurnu*, *Göynük* ve *Taraklı Yenicesi*'ni ele geçdiler (1292). Bu akınla Osman Gâzi, Söğüt'ün kuzeyinde kalan topraklarda egemenliğini pekiştirdi, bir uc beyi ve Karacahisar'ın yeni hâkimi olarak bölge halkı ve tekfurlarına otoritesini hatırlattı, bol ganimetle geri döndü ve asıl önemlisi *Mudurnu*'dan İznik'e giden ticaret yolunun kontrolünü eline geçirdi.

Bilecik, Yarhisar ve İnegöl'ün fethi

1288-1299 döneminde, Batı Anadolu topraklarını Bizans'ın elinden alan bazı Türk beyleri vardı. Osman Gâzi de Selçuklu sınırları içinde kalan ve Selçuklulara yıllık vergi ödeyen tekfurların elindeki toprakları ele geçirmeye başlamıştı. Sonunda bir düşüünü fırsat bilerek *Bilecik*, *Yarhisar* ve *İnegöl*'ü fethetti (1299). Klasik tarihçiler, 1299 yılını *Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi* olarak kabul ettiler.

İyice güçlenen Osman Bey kendisine yeni hedefler belirledi. Doğrudan doğruya Bizans İmparatorluk topraklarına karşı gaza faaliyetine başlattı. İznik ve Bursa en çok önemseydiği iki şehirdi. Yeni gaza ve cihad alanına yaklaşmak için başşehirini Karacahisar'dan Bilecik'e taşıdı. Uc merkezini İznik'e yakın bir yer olan Yenişehir'e kaydırması bundan sonraki hedefini göstermekteydi. Doğrudan Bizans sınırları ötesinde Bitinya topraklarına akına başlayan Osman Gâzi, Yenişehir'den zaman zaman İznik'e kadar iniyordu. 1301'de *Yenişehir* ve *Yund Hisarı*, Bizanslılardan aldı. Yenişehir'i, İznik'i ele geçirmek için düzenlenecek askerî operasyonlar için çok elverişli sayarak başkent yaptı. Ayrıca İznik'i iyice sıkıştırmak ve teslim zorlamak için yakın çevresindeki daha küçük kaleleri almaya başladı. *Koyunhisar* ele geçirildi. Ardından Bilecik'ten ve Yenişehir'den İznik'e giden ana yolların kavşak noktası olan *Köprühisar* fethedildi. Bu durum Rumları telaşlandırdı. Tekfurlar hemen harekete geçtiler ve Bizans imparatorundan yardım istediler. Osman Gâzi imparatorun bu isteğe olumlu cevap verdiğini öğrenince Yenişehir tarafında, dağ yamacında bir havale kulesi yaptırdı, içine Taz (Diraz) Ali komutasında küçük bir askerî kuvvet yerleştirdi ve Rumları karşılamaya gitti. İki ordu Yalova yakınlarında, Hersek dilinde *Bapheus* (*Koyunhisar*) denilen yerde karşılaştı. Osman Gâzi, Bizans askerlerini denize dökerek yeni bir zafer kazandı (1302). *Bapheus* bozgunu Rumlar arasında büyük bir paniğe sebep olmuş, halk kalabalık kitleler halinde İstanbul'a doğru kaçmaya başlamıştı.

Halil İnalçık, bu savaşın, Osman Gâzi'ye hanedan kurucusu bir bey ünü kazandırdığını, kendisinden sonra oğlu Orhan'ın rakipsiz olarak beylik tahtına geçtiğini ve böylece 27 Temmuz 1302 tarihinin, Osmanlı hanedanının, dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluş tarihi olarak kabul edilebileceğini söyler.

Bizanslıların akrabalık bağı kurarak İlhanlılarla yakınlaşmak ve bu yolla Osmanlı ilerlemesini durdurmak istermeleri de fetihlere engel olamadı. Son bir hamle olarak Bursa, Adranos, Bidnos, Kestel ve Kite tekfurları Osman Gâzi aleyhine bir güç oluşturdular ve Yenişehir ovasındaki *Koyunhisar*'da buluştular. Osmanlılarla Rumlar arasında burada başlayan savaşta Türk askerinin baskısına dayanamayan Rumlar Dinboz Boğazı'na çekildiler. Pek çok kişinin hayatını kaybettiği ve kaynaklarda *Dinboz Gazası* (1303) adıyla yer alan savaş Osman Gâzi kazandı. Savaşta kardeşi Gündüz Bey'in oğlu Aydoğdu Bey de şehit oldu ve *Koyunhisar*'daki türbesine defnedildi.

Dinboz zaferi, sonuçları bakımından çok önemli bir olaydır. Osman Gâzi, bu savaşın ardından *Kestel*, *Kite* ve *Ulubat* kalelerini ele geçirdi ve Bursa kuşatıldı. Ulubat'a kadar Bursa ovası ve Uludağ etekleri, Türkmen yerleşmesine açıldı. Muhtemelen Bursa'daki Kızık köyleri o günlerin bir hatırası olarak günümüze kadar geldi.

Dinboz zaferi ve Bursa kuşatmasının başlamasından sonra 1304 - 1305 yıllarında *Lelebici*, *Lefke*, *Mekece*, *Akhisar* ve *Geyve* fethedilerek Sakarya havzasındaki hâkimiyet güçlendirildi. Bunları *Karaçepüş*, *Karategin*, *Absu*, *Akhisar*, *Akyazı*, *Mudurnu* ve *Bolu*'nun fethi izledi. Böylece 1305'te İznik'e gelen bütün yollar Osmanlıların kontrolü altına girmiş oluyordu. Bu son gelişmeler İznik ve Bursa fetihlerini kolaylaştırdı.

Bursa'nın fethi

Osman Gâzi, Kestel, Kite ve Ulubat kalelerini ele geçirdikten sonra Bursa'ya gelmişti. Amacı Bursa tekfurunu cezalandırmak ve şehri ele geçirmektir. Ancak Bursa kalesi, okla,

kılıçla alınacak bir kale değildi. Bunu anlayan Osman Gâzi “Balabancık” ve “Akdemir” kalelerini yaptırarak Bursa'yı kuşatma altına aldı. Uzun bir kuşatmadan sonra fetih zamanının geldiğini anlayan Osman Gâzi, oğlu Orhan'ı şehri kesin olarak fethetmek üzere Bursa'ya gönderdi. Kendisi için kurtuluş yolu kalmadığını anlayan tekfur, bazı şartlarla teslim olabileceğini bildirdi. Tekfur, halkın canına dokunulmamasını, kendisine ve yakınlarına Bursa'dan ayrılmak için izin verilmesini ve herhangi bir zarara uğramadan Gemlik yoluyla İstanbul'a gitmelerinin sağlanmasını istiyordu. Buna karşılık 30.000 flori altın ödeyecekti. Orhan Gâzi bu şartları kabul ederek tekfurun İstanbul'a gitmesini sağladı.

Yıllarca devam eden Bursa kuşatması böylece zaferle sonuçlanmış oldu. Osmanlı askerlerinin önünde artık hiçbir engel kalmamıştı. Tarihçi Neşrî, bu kutlu günde Bursa'ya girişi şöyle anlatıyor: “Tekfur kaleden çıktı. Hemen Müslümanlar tekbir getirip kaleye girdiler. ‘Mûcizât Muhammed’indir’ diye gür gür salâvat getirdiler. Önce kaleye Ahi Hasan çıktı, burç üzerinde sağlam bir şekilde durdu. Ondan sonra diğer Müslümanlar kaleye girdiler.” Böylece 2 Cemaziyevvel 726 / 6 Nisan 1326 tarihinde gâzilerin Pınarbaşı'na açılan kapıdan Bursa'ya girmeleri ve Ahi Hasan'ın surlara Türk bayrağını dikmesiyle fetih gerçekleşmiş oldu.

Osman Gâzi'nin vefatı

Osman Gâzi'nin Bursa fethinde bulunmadığı kesin olarak biliniyor. Ancak fetih tarihi olan 6 Nisan 1326'da hayatta olup olmadığı hususu öteden beri tartışma konusu olmuştur.

Osman Gâzi'nin gömülmek istediği yer Bursa'daki “Gümüşlü Kümbet/Kubbe” idi. Gümüşlü Kubbe, Osmanlıların Saint Elie Manastırı'na verdikleri isimdir. Vefat ettiğinde önce geçici olarak Söğüt'teki mezarına gömüldü. Teçhiz ve tekfini Candarlı Kara Halil ve imamı Yahşi Fakih tarafından yapılmıştı. Bursa fethedilince vasiyetine uyularak nâşi Bursa'ya getirildi ve Saint Elie Manastırı'nda yapılan türbesine defnedildi.

Osmanlı tarihleri, Osman Gâzi'nin vefatından sonra mirasının taksimi ve oğlu Orhan Bey'in tahta geçişi meselesi başta olmak üzere, değişik sebeplerle onun çocuklarından söz ederler ve sadece Orhan Bey ile Alâaddin Bey'in adını verirler. Ancak onun Melik, Fatma, Hamid, Orhan, Alâaddin, Çoban, Pazarlu adında yedi çocuğu olduğu bilinmektedir.

Osman Gâzi'nin kişiliği

Kaynaklarda belirtildiğine göre Osman Gâzi, uzuna yakın orta boylu, kara yağız, yuvarlak çehreli ve belinden aşağısı yukarisından uzun ve ayakta durduğu zaman kolları dizlerine kadar uzanan bir vücut yapısına sahipti. Bu vücut yapısı, ata binmeye çok elverişliydi.

Kaynaklar Osman Gâzi'yi, sâlih, dindar, kahraman, cesur ve merhametli bir kimse olarak tanıtır. Neşrî, onun ahlâkî üstünlüklerini anlatırken, “Osman Gâzi gayet Müslüman, dindar ve salih (iyi ahlâklı) bir kişiydi. Üç günde bir yemek hazırlatıp fakirleri ve salih kişileri toplamak ve onlara ikram etmek, düşkün kişileri giydirip donatmak, dul kadınlara her daim sadaka vermek onun âdetiydi” der.

Osman Gâzi'nin çocukluğu gâziler, alpler, erenler, ahiler arasında geçmiştir. Ayrıca Osman Gâzi, daha babasının sağlığında hem çevresindeki Selçuklu devlet adamları hem yerli Rum tekfurlarıyla dostluk kurmuştu. Bu dostluklar daha sonra da sürdürüldü. Neşrî; “O zaman Sultan Alâaddin'in Eskişehir'de ve İnönü'de nâibleri vardı. Osman Gâzi bunların yanına gidip gelir dostluk ederdi. Ayrıca İnönü Beyi ile birlik ve beraberlik içindeydi” diyerek bu durumu

belirtir. Yaşı ilerledikçe edindiği çevre, katıldığı sohbetler, yakın arkadaş ve dostlarının düşünce ve davranışları, içinde bulunduğu sosyal ve kültürel hayatın ona kazandırdıkları şüphesiz Osman Gâzi'nin kişiliğinin oluşmasına katkı sağladı. Babasının yüksek ideallerini paylaşması ona ayrı bir üstünlük verdi. Osman Gâzi'nin en çok hoşlandığı şey, ilim adamlarının ve gönül ehli şeyh ve dervişlerin sohbetlerine katılmaktı. Gençliğinde sık sık Şeyh Edebalı'nın zaviyesine uğramasının sebebi buydu.

Osman Gâzi, ileri görüşlü bir liderdi. Kendini bilen bir insandı. Kararlı, âdil ve hoşgörülü bir devlet adamı, dindar ve âdil bir hükümdardı. Sade yaşayan cömert bir insan, sözünde duran ve güven veren bir yöneticiydi.

Osman Gâzi ve haleflerinin bu tutumu hem Müslümanlara hem gayr-i müslimlere güven vermiş, huzur içinde yurtlarında yaşamalarını sağlamıştı.¹

¹ Osmangazi hakkında geniş bilgi için bk. Osman Çetin, *Osman Gazi -Hayatı, Şahsiyeti ve Etkileri-*, Köln: Plural Publications 2017.